

UDK: 619(497.5)(091)
Prethodno priopćenje
Primljeno: 17. 1. 2001.

Veterinarska povijest Hrvatske kao znanstveni projekt gospodarske povijesti

VESNA VUČEVAC-BAJT

Veterinarski fakultet, Katedra za povijest veterinarstva,
Zagreb, Republika Hrvatska

Autorica daje pregled razvoja veterinarstva u Hrvatskoj od najranijih vremena do danas. U radu su navedene sve bitne zakonske odredbe i pravila o zdravstvenoj zaštiti životinja. Opisan je i razvoj veterinarske službe, ustanova i škola. Istovremeno veterinarstvo i briga za zdravstvenu zaštitu životinja čine neizostavan i bitan dio gospodarske povijesti Hrvatske.

Osnovni cilj projekta je stvaranje znanstvene baze podataka koja će omogućiti pisanje radova hrvatske veterinarske baštine do suvremenosti. Program rada se temelji na prikupljanju, obradi i analizi arhivskih izvora i rukopisa.

Pisana povijest hrvatskog veterinarstva počinje u srednjem vijeku, a veže se uz naredbe o održavanju higijenskih mjera, koje su izdavale autonomne gradske vlasti. Najstariji takav propis "Uredba o zabrani sušenja koža" iz godine 1272. sačuvan je u Statutu dubrovačke republike.¹ Od propisa iz opće zaštite sačuvani su oni koji su se odnosili na sprječavanje pojave i širenja bjesnoće, a prvi takav propis donesen je u Dubrovniku godine 1409.²

Oni upozoravaju na probleme koji su u to vrijeme postojali u gospodarstvu.

O veterinarstvu Hrvatske u srednjem vijeku saznajemo i iz sačuvane veterinarske literature, napose iz hipijatrije (znanost o liječenju konja). Tadašnje poznavanje i liječenje bolesti konja, opisano u starim konjskim ljekarušama, svodi se na nesistematske zbirke uputa za njegu i liječenje konja. Najstarija takva rasprava pisana na talijanskom jeziku potječe iz godine 1526., a autor joj je trogirski plemić Jacobello Vitturio (Jakob Viturić). Djelo je tiskano pod naslovom *Delli remedi alle malatie de caualli* (O liječenju bolesti konja).³ Ta je pučka ljekaruša po svojoj kvaliteti

¹ V. VUČEVAC-BAJT, "Veterina, u prvim pisanim zakonima Dubrovačke republike", *Ločarstvo*, 9-10, 37/1983., 393.-396.

² Isto.

³ V. VUČEVAC-BAJT, *Povijest veterinarstva*, Zagreb 1993.

ravna, a mjestimično i superiorna, hrvatskim veterinarskim ljekarušama nastalim tek kasnije u 18. stoljeću. Od istog autora potječu i tri originalne rasprave o liječenju i uzgoju lovnih ptica koje zajedno čine cjelovito djelo o sokolarstvu koje je bilo pune tri stotine godina najbolje djelo u Hrvatskoj. Najstarije veterinarsko djelo pisano na hrvatskom jeziku je kajkavska ljekaruša *Koinszka vrachtva* (Konjski lijekovi) koju je Juraj Šrbačić unio u svoju *Pjesmaricu* godine 1687.⁴

U razdoblju od 13. do 18. stoljeća u Hrvatskoj postoji samo pučko veterinarstvo pa je stoga potrebno proučiti sve sačuvane veterinarske ljekaruše i druge kućne veterinarske priručnike koji su nastajali ili kao kompilacija već ranije objavljenih priručnika ili kao prijevodi postojećih knjiga stranih autora.

Domaće životinje kao simboli i atributi u kršćanskoj ikonografiji također su bitna sastavnica u ovim istraživanjima.⁵ Pri tome posebnu pažnju treba posvetiti svecima koji su štovani kao zaštitnici pojedinih životinja i ljudi koji se profesionalno bave životinjama. Jedna od zadaća ovog projekta bila bi i u tome kako se interdisciplinarnim pristupom sakralnoj umjetnosti i tradiciji može doći do brojnih spoznaja koje nadilaze religijske poruke.

Osim toga potrebno je provesti analizu grbova te utvrditi značenje heraldike u veterinarskoj znanosti. Istraživanjem grbova hrvatskih plemićkih obitelji omogućeno nam je pravilno spoznavanje gospodarskih, društvenih i političkih prilika u razmatranom razdoblju kao i dopuna spoznaja o hrvatskoj kulturi kao dijelu europske baštine.⁶ Nadalje, pitanje proučavanja etnoveterinarske medicine i pučkog liječenja stoke također je iznimno važno za hrvatsku veterinarsku baštinu.⁷

U 18. stoljeću u Hrvatskoj djeluju i prvi narodni prosvjetitelji koji svojim djelima utječu na razvoj gospodarstva. Tako je hrvatski književnik Matija Antun Reljković (1732.-1789.) pisao o stočarstvu, zoohigijeni, zaštiti zdravlja životinja i hranidbi te dao dragocjene izvore istraživanju za povjesničare, stočare, veterinare i druge znanstvenike. Svojim djelovanjem unapređivao je stočarstvo i veterinarstvo te ušao u rano razdoblje hrvatske veterinarske povijesti.⁸ Prilog razvoju veterinarstva u tom razdoblju dao je i vojni liječnik i veterinar Marko Lukić koji je preveo djelo

⁴ Isto.

⁵ A. ŠKROBONJA, I. KONTOŠIĆ, V. VUČEVAC-BAJT, A. MUZUR, J. BAČIĆ, "Domaće životinje kao simboli i atributi u kršćanskoj ikonografiji - Some examples from Croatian sacral tradition", *Vet. Med. - Czech* 46, 2001. (4), 101.-107.

⁶ V. VUČEVAC-BAJT, J. MUŽINIĆ: "Birds in coats of arms of the nobility of Slavonia, Croatia", *Mondial vet 99. History of Veterinary Medicine*, Lyon 1999.

⁷ M. KADIĆ, "Iz prošlosti naše poljoprivrede, Bilten poljodobra", *Časopis za suvremenu poljoprivredu*, god. XXX, Zagreb, 11-12/1982.

⁸ V. VUČEVAC-BAJT, 1993.

njemačkog pisca J. G. Wolsteina *O marvinskim bolestima* (1784.).⁹ Osim spomenutih djela u 18. st. u Hrvatskoj postoji veći broj veterinarskih ljekaruša koje su bile važne za veterinarsku službu i poticanje stočarstva. Veterinarske mjere na području Vojne krajine provodili su, osim vojnih službenika, i liječnici koji su završili dvogodišnju izobrazbu na Vojno-veterinarskom institutu u Beču. Na području Banske Hrvatske veterinarstvo se razvijalo mnogo sporije, prije svega zato što je sve veterinarske mjere u zdravstvenoj zaštiti stoke provodila zdravstvena služba. Nakon smrti carice Marije Terezije (1780.) zamiru sve poticajne mjere koje su se provodile u cilju unapređivanja stočarstva, a što je bila posljedica stalnih ratova i kriza.

Razdoblje od 18. do 19. stoljeća karakterizirano je novonastalim društveno-ekonomskim odnosima, kao i razvojem prirodnih znanosti koje su bitno utjecale na daljnji razvoj veterinarstva. Loše epizootiološke prilike pridonijele su s jedne strane bržem razvoju veterinarskog zakonodavstva, a s druge strane razvoju veterinarskog školstva. Polovicom 18. stoljeća u Hrvatskoj je vrijedio austrijski zakon o suzbijanju zaraznih bolesti u ljudi i životinja pod nazivom *Normativum*,¹⁰ a od god. 1770. primjenjuje se *Zdravstveni savjet* u čiju su nadležnost spadale i marvinske pošasti.¹¹ Godine 1779. na snazi su Odredbe (Kako se ima pomagati ljudima ugrizjenih od bijesnih pasa.¹² Radi poboljšanja epizootioloških prilika i unapređenja stočarstva, vlasti Vojne krajine donijele su prvi pisani veterinarski zakon 4. svibnja 1787., u 40. članku (Cantons regulativa) naznačen je postupak prilikom neke stočne zarazne bolesti.¹³ Tim je zakonom označen stvarni početak razvoja veterinarskog zakonodavstva u Hrvatskoj.

Poljoprivreda i stočarstvo u cjelini su još uvijek bili slabo razvijeni. Stoka je bila male proizvodne sposobnosti. Njega livada i uzgoj krmnog bilja nije bila razvijena pa nije bilo ni stajske hranidbe stoke, a odabir se tek počeo razvijati.

U 19. stoljeću bitan prilog unapređenju stočarstva, znanstvenom radu i užoj veterinarskoj djelatnosti dalo je Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, osnovano godine 1841. Ono pokreće 1842. izdavanje stručno-popularnoga glasila *List mesečni* (od godine 1848. do danas *Gospodarski list*), zatim uvodi popis stoke (marvinski katastar, 1845.) i nagrađivanje rasplodnjaka (1851.), a 1864. godine organizira u Zagrebu prvu Dalmatinsko-hrvatsku-slavonsku gospodarsku izložbu.¹⁴

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

¹³ Isto.

Već u početku svog djelovanja Gospodarsko društvo se zalaže za osnivanje "Gospodarskog učilišta", kako bi stručnim kadrom moglo utjecati na brže unapređenje poljoprivrede. Godine 1860. odlukom c. kr. ministarstva u Beču osnovana je prva poljoprivredna škola pod imenom "Gospodarsko šumarsko učilište u Križevcima".

Međutim, pravi napredak i razvoj stočarstva u ovom razdoblju bio je onemogućen brojnim zaraznim i parazitarnim bolestima domaćih životinja, koje nije bilo moguće riješiti bez stručnih institucija, kadrova i odgovarajućih propisa. U tom smislu bile su bitne promjene u organizaciji i značenju veterinarske službe koje nastaju tek 1874. donošenjem hrvatskog Zakona o uređenju zdravstva.¹⁵ Tim zakonom prvi put se propisuju položaj veterinarske službe i njezina organizacija. Zakonom, međutim, nije bila riješena i organizacija suzbijanja stočnih i zaraznih bolesti, napose goveđe kuge, pa se taj zakon nije mogao dulje održati. Godine 1888. za vrijeme banovanja Ivana Mažuranića donesen je novi zakon o uređenju veterinarske službe s poredbenim uputama. On je prihvaćen u Hrvatskom saboru 27. lipnja 1888., a odobrila ga je Centralna uprava 27. kolovoza 1888. godine pod nazivom Zakon ob uređenju veterinarstva u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od 27. kolovoza 1888. godine. Zakon je izradio dr. Radoslav Krištof, prvi nadzornik osamostaljenog veterinarstva u hrvatsko-slavonskoj vladi.¹⁶ Prema njegovim odredbama zaštita je određena kao osnova veterinarskog djelovanja u borbi protiv stočnih zaraza. Zakonom je osigurana čvrsta organizacija veterinarske službe, jedinstvene mjere i postupci u sprječavanju i ugušivanju stočnih zaraza, a osigurana su i materijalna sredstva za djelovanje veterinarske službe u cjelini. To je bio prvi veterinarski zakon koji je svojim osnovnim odredbama utjecao na unapređenje stočarstva i koji je dao osnovicu za organizaciju i razvoj veterinarske službe.

Na temelju postavki iz navedenog zakona 1891. veterinarstvo se u Hrvatskoj odvaja od zdravstva i oblikuje u samostalnu službu. Naime, sve do 1891. veterinarstvo se administrativno nalazilo u zdravstvenom odsjeku Odjela za unutarnju zemaljsku upravu, a tada je u spomenutom odjelu osnovan Narodno-gospodarski odsjek, a veterinarstvo je postalo treći pododsjek u njemu. Kada je narodno gospodarstvo godine 1913. bilo izdvojeno iz Odjela za unutarnju gospodarsku upravu i postalo samostalni odjel hrvatske zemaljske vlade, veterinarstvo je u tom odjelu dobilo poseban Veterinarski odsjek.

U skladu s odredbama tog zakona grade se i uređuju klaonice u svim većim mjestima Hrvatske radi unapređenja veterinarstva.

¹⁴ Isto.

¹⁵ V. VUČEVAC-BAJT, *Organizacija i razvitak veterinarstva u Hrvatskoj*, Zagreb 1995.

¹⁶ Isto.

Određene mjere bile su propisane i o strviništima i živodernicama, otpremi životinja željeznicama i brodovima, raskuživanju, održavanju stočnih sajмова i dr. Veterinarsko-redarstveni nadzor bio je dužan spriječiti dogon bolesnih životinja na sajmišta, a strogo su pregledavane i stočne putnice životinja na sajmu. Zbog zaštite zdravlja, životinja i ljudi, narodna gospodarska uprava uređuje stočna sajmišta. Uz to se obavljao strogi nadzor na željezničkim postajama preko kojih se prevozila stoka, kako za vrijeme redovitih sajмова tako i pri izvozu životinja u inozemstvo.

Razvojem veterinarstva, a posebno provedbom veterinarskih redarstvenih mjera dan je temelj za veće i brže unapređenje stočarstva, a time je osiguran i napredak cjelokupnoga gospodarstva.

Nedostatak ovog zakona očitovao se u neravnopravnom položaju veterinaru koji su bili najslabije plaćeni državni činovnici. Ova je nepravda ispravljena odlukom Hrvatskog sabora tek 1912. godine.¹⁷

U borbi protiv zaraznih bolesti, uz veterinarsko zakonodavstvo značajnu ulogu imao je i razvoj veterinarske literature. Osim prijevoda poznatih veterinarskih djela tiskani su u drugoj polovici 19. stoljeća i prvi originalni veterinarski udžbenici na hrvatskom jeziku.

U razdoblju od 1874. do 1892. prof. dr. Josip Ubl napisao je i objavio sedam veterinarskih udžbenika pa se smatra i začetnikom hrvatske veterinarske terminologije.¹⁸

Za 19. stoljeće vezane su još dvije veterinarske tekovine u Hrvatskoj. Godine 1886. osnovana je Potkivačka škola u Zagrebu koja je od 1914. u svom sastavu imala i prvu bolnicu za stacionirano liječenje konja.¹⁹

A 1893. godine osnovano je Hrvatsko-slavonsko veterinarsko društvo (pravila za rad potvrđena 15. travnja 1894.), čiji je prvi predsjednik bio dr. Radoslav Krištof.²⁰ Društvo je imalo zadaću štititi strukovne interese veterinaru i unapređivati zemaljsko veterinarstvo, a pokrenulo je 1906. izdavanje prvoga hrvatskoga veterinarskoga glasila *Veterinarskog viještnika*.²¹

Na početku 20. stoljeća veterinarska služba u Hrvatskoj bila je organizirana tako da su veterinaru u državnoj službi suzbijali nekoliko najopasnijih zaraznih bolesti, zoonoza, i to samo onda kad su poprimile oblike pošasti, a ostalo liječenje bilo je prepušteno privatnoj praksi veterinaru. Suzbijanje stočnih zaraznih bolesti bilo je otežano i zato jer u Hrvatskoj

¹⁷ V. VUČEVAC-BAJT, Prilog poznavanja povijesti veterinarstva u jugoistočnom dijelu Slavonije od godine 1945-1975., Doktorska disertacija, Zagreb 1976.

¹⁸ V. VUČEVAC-BAJT, 1993.

¹⁹ Isto.

²⁰ V. VUČEVAC-BAJT, *Osnutak i rad Hrvatsko-slavonskog veterinarskog društva od 1894. do 1921. godine. 100 godina društvenog udruživanja hrvatskih veterinaru 1894.-1994.*, Zagreb 1994.

²¹ Isto.

nije postojao ni jedan veterinarski dijagnostički zavod. Da bi popravila takvu situaciju Zemaljska vlada osniva prvi bakteriološki zavod u Hrvatskoj 10. svibnja 1901. pod imenom Kraljevsko hrvatsko-slavonski zemaljski bakteriološki zavod u Križevcima, a za voditelja imenuje dr. Ferdu Kerna.²² Važnost zavoda nalazi se i u činjenici da je osnovan samo 13 godina nakon osnutka Pasteurova zavoda u Parizu. Osim dijagnostike i analitike prvi počinje s proizvodnjom cjepiva i seruma u jugoistočnom dijelu Europe.

Do poboljšanja statusa veterinarske službe i položaja veterinara došlo je i velikim zalaganjem dr. Bogoslava Ljevačića, koji je pridonio izjednačenju veterinarstva s ostalim akademskim strukama. Bio je tvorac Zakona o zdravstvu (25. ožujka 1906.), Zakona o uređenju veterinarske službe u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji (5. rujna 1914.), te zakona kojim su se iz Zemaljske vlade, Odjela za unutrašnje poslove izdvojili poslovi za veterinarstvo i stavili u nadležnost Odjela za narodno gospodarstvo.²³

Početak 20. stoljeća obilježen je i najvažnijim događajem u povijesti hrvatskog veterinarstva - osnutkom i izgradnjom vlastitoga veterinarskog učilišta.

Nakon višegodišnjeg nastojanja 31. kolovoza 1919. propisao je regent Aleksandar Uredbu kojom se ustrojava Veterinarska visoka škola u Zagrebu, koja je ukazom kralja Aleksandra 7. prosinca 1924. pretvorena u Veterinarski fakultet Sveučilišta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu.²⁴

U tom razdoblju veterinarska je služba bila više zaokupljena obavljanjem administrativnih poslova te nadzorom na sajmovima i prometom stoke, a pri tom nije imala dobar uvid u epizootiološku situaciju na terenu koja je bitna za suzbijanje zaraznih bolesti. Veterinari su sudjelovali na licenciranju i izložbama stoke, kao i pri nabavi rasplodne stoke. Nadalje, izdavali su stočne putnice, a kontrolirali su i prihode općinskih veterinarskih zaklada koje su služile za unapređenje veterinarske službe. Kako je istovremeno nedostajalo veterinarskog kadra, te su se manjkavosti nastojale kompenzirati novim zakonskim propisima koje su u svrhu očuvanja i unapređenja stočarstva donosili zakonodavci.

Tako je godine 1925. donesen Pravilnik o pregledu stoke za klanje i mesa (*Službeni list*, br. 247-1. LXII), a nedugo zatim, točnije 26. lipnja 1928. godine, Zakon o suzbijanju i ugušivanju stočnih zaraza (*Službeni list* br. 144-XLVII).²⁵ Njegovim stupanjem na snagu prestao je vrijediti Zakon ob uređenju veterinarstva u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji iz godine 1888. Po njemu su svi poslovi koji su se odnosili na suzbijanje

²² V. VUČEVAC-BAJT, 1995.

²³ V. VUČEVAC-BAJT, 1976.

²⁴ V. VUČEVAC-BAJT, 1995.

²⁵ V. VUČEVAC-BAJT, 1976.

stočnih zaraznih bolesti spadali isključivo u nadležnost Ministarstva poljoprivrede i voda.

U daljnjem razdoblju na temelju ovog zakona doneseno je niz drugih pravilnika i naredaba o suzbijanju i ugušivanju stočnih zaraznih bolesti kao i veći broj zakonskih propisa iz područja veterinarstva koji, međutim, nisu imali izravan utjecaj na rad terenske veterinarske službe.

Na razvoj veterinarstva nakon 1919. godine snažno je utjecao Veterinarski fakultet. Taj se utjecaj očitovao ne samo u sve većem broju stručnog kadra, nego i u razjašnjavanju brojnih stručnih i znanstvenih pitanja koja su se javljala u praksi. Rješenjem Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju Odjela za narodno gospodarstvo od 4. studenog 1922. godine osim postojećega dijagnostičkog odjela otvara se u veterinarskom zavodu i odjel za proizvodnju cjepiva protiv stočnih zaraznih bolesti, pa za-
vodom dobiva službeni naziv Bakteriološki i serološki zavod.

Proizvodnjom cjepiva i lijekova u državnim zavodima nastojali su osigurati stočarima prvorazredni preparati, ali se uz znatno niže cijene od onih koje su do tada proizvodili zavodi koji su bili u privatnom vlasništvu. U tu svrhu osnovana je 30. siječnja 1933. godine Veterinarsko-eksperimentalna stanica, koja je bila smještena na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu u Zavodu za mikrobiologiju i higijenu.²⁷ To je pridonijelo proširivanju veterinarske djelatnosti pa tadašnji kotarski veterinari počinju osim veterinarsko-sanitarnih zahvata primjenjivati i imunoprofilaktične zahvate. Razvija se proizvodnja dijagnostičkih sredstava za otkrivanje nekih stočnih zaraznih bolesti. To su bile okolnosti koje su ponukale državnu upravu da postavi u jednom kotaru i po dva veterinaru koji su imali status današnjih veterinarskih inspektora. Nedugo nakon toga zbog nastalih potreba počinju i općine namještati svoje veterinare. Međutim, općinski veterinari nisu imali ni plaću, ni status državnih službenika. Pojedini kotarski veterinari djelovali su izvan sjedišta kotareva kao rajonski veterinari kotara. Međusobni odnos i položaj tako postavljenih kotarskih, rajonskih i općinskih veterinaru nije nikada bio pravno raščišćen. Iako je na terenu bilo mnogo posla, suvremene primjene veterinarske znanosti u praksi nije bilo.

Sve do 1936. godine klinike Veterinarskog fakulteta bile su jedine veterinarske ustanove u Hrvatskoj. Seljak, kao važan objekt stočarske proizvodnje, slabo se služio veterinarskim uslugama. Zbog tih razloga počele su se u Hrvatskoj organizirati veterinarske ambulante. Prva veterinarska ambulanta sagrađena je u selu Oborovu 1936. godine,²⁸ a do 1945. na području Hrvatske postojalo je već 13 ambulana.

²⁶ V. VUČEVAC-BAJT, 1976.

²⁷ Isto.

²⁸ V. VUČEVAC-BAJT, 1995.

U razdoblju od 1941. do 1945. Veterinarska se uprava u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj trudila očuvati što veći broj ljudi i veterinarskih postrojenja s odgovarajućim instrumentarijem i lijekovima, jer je proizvodnja lijekova i seruma bila je u tijeku rata smanjena i raspoređivana posebnim doznakama. Pokušavalo se očuvati i stočni fond, u čemu međutim, nije bilo mnogo uspjeha. Istovremeno su se nastojale zastarjele zakonske odredbe zamijeniti novim prikladnijim za to vrijeme.

Zakonskom odredbom o podjeli ministarstava na odjele i o djelokrugu odjela od 9. kolovoza 1941. dobila je veterinarska struka odjel, umjesto prijašnjega samostalnog odsjeka, a istovremeno i pravo i dužnost sudjelovati u svim poslovima stočarstva (članak 10.b.). Na temelju članka 17. imenovane zakonske odredbe izrađen je nacrt Propisnika o poslovanju Ministarstva seljačkoga gospodarstva.²⁹

Da bi stočarsko-zdravstvena služba bila na terenu što djelotvornija, izrađen je Nacrt zakonske odredbe o ustrojstvu i radu državnih stočarsko-zdravstvenih ustanova, kao i Nacrt zakonske odredbe o državnim stočarsko-zdravstvenim izvjestiteljima na službi izvan sjedišta kotarske oblasti.

Ratne prilike zaustavile su dotadašnju daljnju izgradnju veterinarskih ambulanti i veterinarskih zavoda, ali u izgrađenim veterinarskim ambulantama veterinari obavljaju sve veterinarske poslove. Njihov je posao određen Zakonskom odredbom od 3. srpnja 1942. (*Narodne novine* br. 148 od 6. 7. 1942.).³⁰

Nastajanjem većeg dijela oslobođenog teritorija javlja se potreba za organiziranjem veterinarske službe i u tim područjima. Tako je godine 1943. osnovan u Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) Poljoprivredni sektor u čijem je sklopu organiziran Odjel za veterinarstvo na oslobođenom teritoriju Hrvatske.³¹ Nakon održane konferencije poljoprivrednih stručnjaka (1943. godina), organizirana je civilna veterinarska služba i na području Slavonije, pa je nakon toga građansko i vojno veterinarstvo trajno surađivalo u radu. Oblasni, okružni, kotarski, pa i općinski narodni odbori postupno dobivaju veterinare. U Buzeti i Garešnici bili su osnovani i proizvodni laboratoriji (proizvodnja cjepiva za svinjsku kugu). Veterinarska služba se upravljala prema Zakonu o suzbijanju i ugušivanju stočnih zaraza iz godine 1928., njegovu pravilniku i ostalim naredbama izdanim na temelju tog zakona.

U razdoblju poslije Drugog svjetskog rata veterinarska služba bila je ustrojena tako, da se u ambulanti obavljaju ukupni veterinarski poslovi. Za organizaciju i rad veterinarske službe najvažniji je bio republički pro-

²⁹ V. VUČEVAC-BAJT, 1993.

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

pis Uredba o veterinarskim stanicama (*Narodne novine*, br. 14/1949.), a zatim i Pravilnik o organizaciji i radu veterinarskih stanica, veterinarskih ambulanti i veterinarskih ispostava (*Narodne novine*, br. 6/1957.), (Vučevac-Bajt, 1993.). Na osnovi Uredbe nastavila se izgradnja ambulanta, ali su one ušle u sastav veterinarskih stanica te se tako u potpunosti odredio njihov pravni položaj. Od samog početka svog djelovanja stanice nisu bile samo uslužne ustanove, nego su imale i javno značenje. Naime, one suzbijaju stočne zaraze, pregledavaju stoku za klanje i meso, nadziru namirnice životinjskog podrijetla, zatim provode opsežne mjere za suzbijanje nametničkih bolesti i liječe organske bolesti, a posebno suzbijaju neplodnost.

Među zakonskim propisima koji su bitno utjecali na oblikovanje veterinarske službe bio je i savezni propis - Uredba o suzbijanju i sprečavanju stočnih zaraza (*Službeni list*, br. 4/1948.) i Pravilnik o izvršenju Uredbe o suzbijanju i sprečavanju stočnih zaraza (*Službeni list*, br. 51/1949.).³² Prema toj uredbi suzbijanje i sprečavanje stočnih zaraznih bolesti obavlja se u interesu društvene zajednice i u pravilu na teret države.

Kada su poslije 1945. godine organizirana poljoprivredna dobra, odnosno socijalistički sektor poljoprivrede i stočarstva, donesene su na temelju Uredbe Pravila o organizaciji i poslovanju veterinarske službe na državnim poljoprivrednim dobrima kao poduzećima opće državne značenja (Ministarstvo poljoprivrede Federativne Narodne Republike Jugoslavije, br. 25631/XXIII od 13. 7. 1948.).³³

U razdoblju koje je uslijedilo donesen je velik broj zakonskih propisa koji su utjecali na razvoj veterinarstva i unapređenje gospodarstva. Godine 1954. donesen je Osnovni zakon o zaštiti stoke od stočnih zaraza (*Službeni list* br. 26/23. IV. 1954.),³⁴ koji osim zaraznih bolesti navodi još i neke druge bolesti podložne obveznom sprječavanju i suzbijanju.

U tom zakonu nalazimo promjene u skladu sa Zakonom o nadležnosti narodnih odbora i kotara, od kojih je najvažnija glava IV, koja govori o veterinarskoj inspekciji.

Godine 1955. objavljen je republički Zakon o zaštiti stoke od stočnih zaraza (*Narodne novine* br. 36, 5. VIII. 1955.).³⁵ Odredbe ovog zakona bile su samo nadopuna Osnovnom zakonu.

Iste je godine donijet Pravilnik o načinu veterinarske kontrole kod prijevoza stoke i mesa i o načinu utovara, istovara i pretovara stoke i mesa (*Službeni list* br. 18/25. IV. 1956.).³⁶

³² Isto.

³³ Isto

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

Godine 1952. donosen je Pravilnik o pregledu stoke za klanje i mesa i o veterinarskoj kontroli živežnih namirnica životinjskog porijekla (*Službeni list*, br. 44/1952.), a godine 1956. i Osnovni zakon o zdravstvenom nadzoru nad živežnim namirnicama (*Službeni list*, br. 17/1956.),³⁷ u kojem su određeni djelokrug i nadležnost organa veterinarske službe (veterinarske inspekcije) u sklopu zdravstvenog nadzora nad namirnicama životinjskog podrijetla.

Postupno veterinarska služba dolazi u novi položaj, jer su veterinarske stanice uz poslove medicinske naravi dobile obvezu da unapređuju stočarstvo. Veterinarske stanice već od početka svog djelovanja vrše umjetno osjemenjivanje i rade na suzbijanju neplodnosti u krava, te nabavi kvalitetnih bikova. Začeci reprodukcije i selekcije počeli su 1939. godine, kada je pri Veterinarskom zavodu Križevci osnovan Odjel za suzbijanje steriliteta.³⁸ Taj je Odjel osim suzbijanja steriliteta uveo i umjetno osjemenjivanje radi provođenja zoohigijenskih mjera i suzbijanja steriliteta, a tek mnogo kasnije u svrhu stvaranja vrijednih pasmina u narodnom gospodarstvu.

Godine 1948. počelo se s umjetnim osjemenjivanjem i u Klinici za porodiljstvo Veterinarskog fakulteta u Zagrebu, koja je u zajednici s Veterinarskim eksperimentalnim zavodom (današnji Veterinarski institut Zagreb) organizirala stanicu za umjetno osjemenjivanje goveda.

Umjetno osjemenjivanje domaćih životinja bilo je regulirano saveznom Odlukom o primjeni umjetnog osjemenjivanja u stočarstvu (*Službeni list* br. 35/3.VIII. 1955.).³⁹ Ta je Odluka donijeta kao prilog niza zootehničkih odnosno veterinarsko-sanitarnih mjera, što ih je veterinarska služba u to vrijeme provodila u cilju unapređenja stočarstva. Na osnovi te odluke u Narodnoj Republici Hrvatskoj donijet je republički Zakon o osjemenjivanju krava i ovaca (*Narodne novine*, br. 18/1960.).⁴⁰

Radi daljnjeg unapređenja stočarstva, donesena je i savezna Odluka o odabiranju muških priplodnih grla (*Službeni list list* br. 36/1955).⁴¹

Godine 1965. donesen je Zakon o veterinarskoj službi (*Narodne novine* br. 10/65.), a 1966. Osnovni zakon o mjerama za unapređivanje stočarstva i o zdravstvenoj zaštiti stoke (*Službeni list* br. 16/65 i 29/66.).⁴² Time je zajedno regulirana zaštita zdravlja životinja i unapređivanje stočarstva. Ozakonjeno je i umjetno osjemenjivanje životinja, a organi uprave dobivaju veće ovlasti.

³⁷ Isto.

³⁸ V. VUČEVAC-BAJT, 1995.

³⁹ V. VUČEVAC-BAJT, 1993.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto.

⁴³ V. VUČEVAC-BAJT, 1993.

Godine 1976. donesen je Zakon o zaštiti životinja od zaraznih bolesti koje ugrožavaju cijelu zemlju (*Službeni list* br. 43/76.).⁴³ Ovaj zakon proširuje listu bolesti s posebnim tretmanom i uspostavlja mogućnost efikasne kontrole kontaminacije namirnica životinjskog podrijetla. Njegovim stupanjem na snagu prestao je važiti Osnovni zakon iz 1966. godine.

Kako Zakon o veterinarskoj službi iz 1965. nije više bio usklađen s važećim propisima a nije niti regulirao organizaciju veterinarstva na odgovarajući način, Sabor Socijalističke Republike Hrvatske donosi 1979. novi tekst Zakona o zdravstvenoj zaštiti životinja i veterinarskoj djelatnosti i Zakona o mjerama za unapređivanje stočarstva (*Narodne novine* br. 11/1979.).⁴⁴ Ovim zakonom regulirana je zaštita zdravlja životinja od zaraznih i nametničkih bolesti i liječenja životinja od drugih bolesti, zaštita zdravlja ljudi od zaraznih bolesti koje se mogu prenijeti i na ljude, organizacija veterinarstva na funkcionalno-područnoj koncepciji, po kojoj bi u svakoj općini naše republike bila jedinstveno organizirana veterinarska djelatnost.

Deset godina kasnije (1986.) donijet je novi dopunjen Zakon o zaštiti životinja od zaraznih bolesti koje ugrožavaju cijelu zemlju (*Službeni list*, br. 43/1986.).⁴⁵ Ovaj zakon je značajan zbog novog pristupa u organizaciji veterinarske djelatnosti. Po njemu otkrivanje, sprječavanje i suzbijanje zaraznih bolesti životinja neposredno provode organizacije udruženog rada iz područja veterinarstva. Osim navedenih zaraza, lista bolesti je proširena i nadopunjena zaraznim bolestima koje prate intenzivnu stočarsku proizvodnju (ukupno ih je 54). Nadalje, određen je pojam veterinarsko-sanitarne kontrole. Dezinfekcija, dezinsekcija i deratizacija smatraju se važnim preventivnim mjerama, kao i kontrola umjetnog osjemenjivanja i embrio transfera. Izmijenjene su odredbe u vezi s propisanom dokumentacijom u prometu životinjama, a značajno su izmijenjene i kaznene odredbe.

U razvoju veterinarske službe značajnu ulogu odigrali su, osim već spomenutog Veterinarskog zavoda u Križevcima (osnovan 1901.), i Veterinarski institut Zagreb (osnovan 1933.), Veterinarski zavod Split (osnovan 1933.), Veterinarski zavod Vinkovci (osnovan 1947.) i Veterinarski zavod Rijeka (osnovan 1947.), kao preventivno-operativne ustanove za otkrivanje uzroka i pojava stočnih bolesti, kao i za utvrđivanje načina i nadzora sredstava za njihovo suzbijanje. Danas djeluju ujedinjeni unutar Veterinarskog instituta. Samo su kratko vrijeme prije odnosno u tijeku Drugog svjetskog rata djelovale dijagnostičke stanice u Varaždinu i Osijeku.

Spajanjem Centra za umjetno osjemenjivanje u Križevcima i Centra za reprodukciju i selekciju domaćih životinja Serum-zavod Kalinovica (1969.) nastao je Središnji zavod za razmnožavanje i uzgoj domaćih živo-

⁴⁴ V. VUČEVAC-BAJT, 1993.

⁴⁵ V. VUČEVAC-BAJT, 1993.

tinja, koji od godine 1990. djeluje kao Centar za reprodukciju u stočarstvu Hrvatske. Nakon osamostaljenja Hrvatske dolazi i do promjena u organizaciji veterinarske službe u skladu s novom upravnom podjelom (podjela po županijama) te gospodarskim promjenama i primjenom vlasničkih odnosa.

S tim u svezi 1991. donesen je Zakon o zdravstvenoj zaštiti životinja i veterinarskoj djelatnosti koji je ušao u hrvatsku veterinarsku povijest kao prvi zakon donesen u slobodnoj Republici Hrvatskoj. Na osnovi njegovih odredbi proveden je raskid s legislativom u veterinarstvu bivše Jugoslavije, a istovremeno su ugrađeni elementi europske regulative o zdravstvenoj zaštiti životinja.

Iako je donesen u izrazito teškim vremenima za Hrvatsku, omogućio je veterinarskoj struci da se prilagodi promjenama koje su slijedile, osigurao je zdravu populaciju i zaštitio Hrvatsku od zaraznih bolesti za vrijeme Domovinskog rata. Tim zakonom Hrvatska je pravno dobila autonomnost i tako je otvoren proces strukturnih promjena unutar struke, koje trebaju pratiti gospodarske promjene i promjene vlasničkih odnosa. Za daljnju djelotvornu prilagodbu veterinarstva gospodarstvenim promjenama u Hrvatskoj bile su potrebne znatnije promjene pa se prišlo ubrzo izradi novog zakona koji je Hrvatski sabor usvojio 1997. pod nazivom Zakon o veterinarstvu. Taj je zakon označio potpuno novo razdoblje u veterinarstvu (prilagodba ekonomskim tržišnim uvjetima) u kojem stručnost i kvalitetu označava konstanta, a ujedno je i jedan od temelja za pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji.